

„Bochim.“

En het geschiedde, als de Engel des Heeren deze woorden tot alle kinderen Israels gesproken had, zoo hief het volk zine stem op en weende. Daarom noemden zij den naam der plaats Bochim; en zij offerden aldaar den Heere. Richt. 2: 14 en 15.

Bochim beteekent: Een weenende menigte, een gansche schare die in tranen uitbarst heel een volk dat zijn ziel in weedom des harten uitgiet voor zijn God.

En dat Bochim is ten naam geworden voor een plek dicht bij de Jordaan, niet ver van Gilgal, alwaar een zeer wonderbare ontmoeting van den Heere Christus met zijn oude Bondsvolk heeft plaats gehad.

De liefte Christi voor zijn Bondsvolk werkte van oudsher. Niet pas in Bethlehem nam hij zijn volk aan, maar reeds van de dagen der vaderen staat hij Jesaja beschreven: „Dat hij benauid was in al hun benauidheden, en dat de Engel zijns aangezichts hen verlost heeft.“

Het zijn eeuwige armen der ontferming, die naar de verlorenen worden uitgebreid, en daarom is er nooit een ure geweest, dat er in het hart des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes niet teeder erbarmen met de zijnen was.

Maar dat erbarmen toonde zich ook daarin, dat Messias zijn volk zelf bezocht.

Dat hij zelf tot hen kwam.

Dat hij zijn heiligheid en zijn mogendheid openbaarde.

En alzoo voor zijn volk vorstelijk streed, en goddelijk zijn volk vertroostte.

Op die wijs was de Christus verschenen aan Abraham bij Mamre; aan Hagar toen Ismael zou gaan sterven; aan Mozes in den braambosch; aan heel Israël toen Farao het met zijn ruiters nazat; en na de aankomst bij en den intocht in Kanaän, aan Jozua bij de Jordaan in de gedaante van een krijgsheld.

Dan was de Christus een „Engel“; wat niet zeggen wil, dat hij dan een engelengewaad of gestalte aantooft; want de engelen behooren tot de onzienlijke wezens, en moeten om gezien te kunnen worden zelve een gedaante aan de menschen- of dierenwereld ontleenen. Neen, maar een engel, omdat hij een hode, en heraut, een aankondiger, een overbrenger van goede boodschap was.

Hij kwam dan als Engel des Aangezichts, omdat hij de boodschap van voor het aangezicht des Vaders waggde. Als Engel des Verbonds, omdat hij uit kracht van het Genadeverbond den zegen van dit verbond aan Israël bevestigten kwam. En ook als Engel des Heeren, omdat de Heere zelf uit en door hem sprak.

Men zag den Christus dan als voor oogen; in de gedaante en de verschijning eens menschen; bekleed en aangedaan met een menscheleke gestalte, die zoo geschapen was om zoo weer te vervulgen; en van uit die menschengestalte sprak de Christus dan tot Abraham, tot Hagar, tot Mozes, tot Jozua, op menscheleke wijs en in menscheleke woorden.

Niet reeds vleesch geworden, maar toch reeds in een voorbijaand menschengedaante voor de zijnen tredend; ingaande in hun noodden; hun toonend zijn vertroostend aangezicht; en alzoo hun zielen verkwikkend.

En zoo nu is de Christus aan zijn volk ook bij dat Bochim verschenen, alleenlijk ditmaal niet om Israël te vertroosten, maar om zijn volk te verschrikken.

Israël's schare was, waarschijnlijk voor een heilig feest, weer samengevloeid in groote menigte en uit alle stammen; en nu, laat het geweest zijn, bij het vallen van den avond, ontmoette hun op den weg op eenmaal een gestalte, gelijk eens Mozes en later Manoach die zag, en plotseling stond de Heere Christus, hij zelf, zichtbaar en aanschouwelijk daar tegenover zijn volk, en zijn volk ontzette zich, en ieder was stil en hij sprak, hij alleen.

En toen werklouk het aldus tot Israël: „O, Mijn volk, heb ik u niet opgevoerd uit Egypte? Heb ik niet u ingebracht in dit goede land? En heb ik toen niet tot u gezegd en aangeboden, dat ik u God zou zijn, en dat ge daarom met alle afgodische volken van dit land een volinding zoudt maken, en afbreken elk altaar dat er voor welken afgod ook stond! En nu, wat hebt gij gedaan! Aanschuwen mijne oogen niet nog allerwegen in uw steden en dorpen de oude volken, die gij niet verdroeft, en rooken niet hun altaren? Daarom dan nu weet, dat ik ze ook niet voor u aangezicht zal uittreiden, maar dat zij en hun goden u tot een strik zullen zijn!“

En op het hooren van dat roepen van den Christus beedde al het hart des volks, en ze schrikten over hun zonden en ze ontzett'en zich over de bedreiging des Heeren.

En toen riep de één tot den ander; maar er was geen uitkomst.

En toen gingen ze allen weenen, en alle ziel liep van smart en schaamte en vreeze over, en er was onder het volk een ogenblik van gemeenschappelijke verootmoediging voor hun God.

Kostelijk, heerlijk ogenblik, toen het hart van heel het volk alzoo voor zijn God brak en wegmoot; en verblijdend werd; en een ogenblik waarin ze alleen kwamen, doordien de Christus levend voor hen trad, en hen in het oog zag, en hun zonden aanzat en hun de wrake des Heeren Heeren toonde.

Soms weenen de kinderen ook andere tranen, tranen waar ook wel schrik en berouw zich in mengen, maar die toch niet uit verblijding des harten komen.

En Bochim onder het volk van God wordt het eerst als de Christus weer levend voor ons staat, en aller oog op hem richt, en nu hem niet weer ontwijken kan, en hij ons antwoordt in den boden van ons eigen hart en de fundamente van onze eigen ingebeelde vastheid loswrikt, en bij de ontzetting voor zijn Majesteit, alle verborgen hoeken van ons hart zich openen, en we alle zonde willen belijden, en alles in ons roept: „Ja, Heere, ik heb niets af te dingen; zoo is het; en veel erger; als een stroom ging de ongerechtigheid over mij heen!“

En als de Christus dan weet dat te vroeg in de wonde gedruipde olie ons schaden zou; en hij laat daarom de wonde een tijd lang bloeden; dat hij ons zijn toorn toont; en diegenen toorn met onze zonden alleen laat, en dan weggat gelijk hij bij Bochim van Israël wegging, dan raakt het hart in ons overstelpt, en we weenen als die bezwijken in eigen afschuwelijkheid.

U zelf tranen op te dringen, dat baat u niet. Met anderen mee weenen, helpt niet in de zaak der ziel. Klein en klagend voor God dat de ziele van weedom overvloedig, wordt ge alleen door een goddelijke inwerking, een inwerken door hem die bij Bochim verscheen. En daarom, als ook gij tot u ziele klaagt over onaandoenlijkheid, over ongevoeligheid, over een opdrogen van de tranen des berouws in uw oog, o, poog dan niet zelf een bron in uw oog uit te graven noch een springader van tranen des berouws in uw ziel, maar ga tot uw Heere.

Niet eerst tranen, om dan tot Hem te gaken, maar eerst Hij tot u tredend en daardoor de ziel in u ontzet en onthult.

En daarom, zal al het volk ook in onze dagen weer tot die verbreking des harten komen, en ook ons een Bochim en innerlijke verandering gegend worden, mannenbroeders, laat ons dan het aangezicht van Christus aanschouwen; stelt hem dan voor u; laat zijn mond u het Woord des Heeren toespreken; enervaart dan zelve het gevoel of het ijs van binnen niet losraakt en versmelt.

Want wij ook we hebben, o, zooveel gespaard en niet verdreven en niet uitgehannen, wat verdreven en afgebroken had moeten worden.

Ook onder ons gaat de rook nog allerwegen van de altaren der Baals en der Astoroths op, dat het Hem een gruwel is.

En daarom verdrijft hij dan vaak de demonen ook van ons hart niet.

En die rooken dan in onze neusgaten, en we komen om onder de zelfgekozen, zelfgetelgelike plage van ons hart.

KUYPER.

Amsterdam, 6 Mei.

In den loop deser week ging Mijdsrecht tot afwerping van de Synodale Hierarchie over; Velp en Dokkum deden een eersten stap op dien weg door de benoeming van Ouderlingen en Diakenen; en in Haastrecht en Baambrugge sloeg de minderheid van den Kerkeraad met heel een schare van geloovigen de hand aan den ploeg, om ook daar betere toestanden voor te bereiden.

In Bennekom doet zich het eigenaardig geval voor, dat de Classicaal een presiding-kerkvoogd gedagvaard hebben, niet tegenstaande deze geheel op hun hand is. Gedagde en Elischer zijn het ten deze eens, maar voeren het proces dus, om zoo snel mogelijk een beslissing in rechten te verkrijgen, die zoo gunstig mogelijk voor hen uitvalle.

Nu op die wijze is het procesvoeren licht, maar mist het dan ook zedelijke kracht.

En dat te meer, omdat ook hier op kort geding gepleit werd; een wijze van procederen, die bij zoo ingewikkelde strijd-vragen er vanzelf op berekend is, om de doorwerking der zuiverder rechtsidee te verhinderen.

Reeds nu vestigen we de aandacht op een zoo even verschenen vlugschrift van Mr. L. W. C. Keuchenius.

Het voert ten titel: „Een adres aan den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente te 's-Gravenhage, betreffende de Reformatie der Kerk“; en is blijkens taal en stijl en inhoud van hem, als auteur, ook al verzweg hij zijn naam, om zijn twee mede-ondersteekers, de heeren C. D. van Schouwenburg en A. M. de Blauw Sr. niet achter te stellen.

Wonderbaar is de schrijver bij het opstellen van dit adres door hooger Geest geleid, om elk bitter woord te onderdrukken; om alle eer ook aan afwijkende broeders te geven; en de tegenstanders uit hun eigen geschriften te overtuigen, hoe hun eigen vroeger getuigenis hun handelwijze in het tegenwoordig Conflict oordeelt. De lezing van dit adres doet weldadig aan. Het verzoemt met broeders, die nog kort geleden zoo schreeven, en dus blijkbaar nu slechts door een blinddoek omsluisd zijn. Het rechtvaardigt onze zaak op zoo schitterende wijze.

O, Indien niet alles ons bedriegt, dan zal en moet het op den Haagschen Kerkeraad indruk maken.

De nader bekend gemaakte gegevens toonen, dat bij de jongste stemming, die in de Amsterdamsche kerk door de Classicale factie is gehouden, gekozen zijn:

28 personen aanbevolen door Modernen, Ethischen en Confessioneeën.

18 personen aanbevolen door Modernen en Ethischen.

1 persoon aanbevolen door Modernen en Confessioneeën.

140 personen aanbevolen door Ethischen en Confessioneeën.

De herstemming is tusschen 146 candidaten van de Modernen voor 73 plaatsen. Deze cijfers doen zien, hoe op deze manier alle denkbare richtingen in elkander vloeien.

De Modernen bevelen Ethischen aan. De Ethischen bevelen niet-Ethischen aan. En de Ethischen en Confessioneeën zijn het derwijs samen eens, dat ze 140 candidaten van de 260 saam stelden.

Een Hierarchie.

II.

We durven onderstellen, dat thans één ding duidelijk werd:

Een Hierarchie is een vertakte manier van Bestuur, waarbij meerderen tegenover minderen staan, en die meerderen de mindere massa geheel overheerschen.

Kerkelijk beteekent dit, dat er een diepe kloof wordt gegraven tusschen de hoogstaande geestelijken en de laagstaande gemeente, en dat deze laagstaande gemeente alnu door deze hoogstaande geestelijken bestuurd en geleid wordt.

Om nu dit stuitende stelsel in overeenstemming te brengen met de heilige beginselen van ons Christelijk geloof over de gelijkheid der broeders en de liefde als de band der volmaaktheid, vond men er op uit, dat deze geestelijken wel eigenlijk in zichzelf geen zier beter waren, dan de laagstaande gemeente, maar dat ze een goddelijk ambt droegen, en dat dit goddelijk ambt hun recht en plicht gaf, om aldus de gemeente ten onder te houden en aan zich te onderwerpen.

Vandaar dat men, o, zoo graag eigen positie met de positie der Overheid vergeleek en op één lijn stelde.

Metterdaad rust op een koning dien God over ons stelt Souvereiniteit, en hierna iets van goddelijke majesteit, en al is die koning, die keizer dan ook een Nero of Calligula, aan hem heeft de onderdaan zich te onderwerpen om der conscientie wil. Want God vordert het van hem. Altoos voor zoolang en in zoover die koning of die keizer niets van hem vergt, wat tegen God of zijn Woord ingaat.

Zoo nu is het in de koninkrijken der wereld.

En tegen deze koninkrijken der wereld is nu het Koninkrijk der hemelen over komen te staan, met de leuze: Alzoo zal het onder u niet zijn.

De Overheden der wereld heerschen over de volkeren, en gebruiken heerschappij, — maar in het Koninkrijk der hemelen, d. i. in de kerk, zal het wezen: Wie heerschen wil, mag en kan alleen heerschen door te dienen. De heilige wet van het Kruis!

Maar eezucht en heerschacht prikkelden desmettemeer het vleesch, om, geheel in strijd met 's Heeren Woord en Wet, die tegenstelling weg te nemen, het Kruis op zij te schuiven, voor dienende liefde weer heerschappij in de plaats te brengen, en te handelen naar den stelregel: „Zoo zal het onder ons wel zijn! Ook wij zullen als Overheden gaan zitten. Ook op ons zal Souvereiniteit rusten. En ook aan ons zal men om der conscientie wille onderworpen zijn!“

Alzoo werd de Evangelische regel in zijn tegendeel omgezet; de canon van Christus vernietigd; en wereldlijke heerschappij in de kerk ingedragen.

Wel behield men daarbij den Christelijken vorm bij, en noemde zelfs de Paus van Rome zich *Servus Servorum Dei*, d. i. den dienstknecht van de dienstknechten des Heeren. Maar men weet hoe dit een ijdele titel, een zinledige formule, een in zich zelf onware zegswijze werd.

Een slaaf draagt geen kroon, en de kroon des Pausen is een driedubbele!

Om nu dezen vleeschelijken toelag tot overheersching van de geloovigen te doen gelukken, moest misbruik gemaakt van de vreeze Gods die er nog altoos bij de schare inzate, ten einde haar door heur eigen godsvrucht in bedwang te houden.

Vandaar dat deze heerschtzuchtige leeraars zichzelf in een nimbus van hoogere heiligheid plaatsten.

Hun toelag was daarbij aanvankelijk oprecht.

Die toelag was metterdaad, om zelf heiliger te zijn dan de schare; in heiligen zin en wandel hoven de menigte uit te blinken; en door deze meerdere heiligheid den indruk te vestigen, dat slechts zedelijke meerderheid macht oefende.

Vandaar het *Liedboek*.

Een ambtsdrager Christi moest boven de begeerte des vleesches verheven zijn, en door dit dooden van het vleesch zijn heiliger godsvrucht al den volke toonen en openbaren.

Zoo poogde men althans aanvankelijk heiliger te heeten en te zijn; en wijl nu heilige priesters in het Grieksch *Hieroi* heetten, werd er alzo een heerschappij van heilige meerderheid bedoeld, die naar dit *Hieroi* den naam ontving van *Hierarchie*.

Dit was derhalve althans een stelsel. Er zat pit in. Het had een schijn van godzaligheid.

Geheel anders werd het daarentegen, toen de Protestantse geestelijken, door gelijke vleeschelijke begeerte gedreven, dit gingen nabootsen.

Zij toch trouwden wel.

Zij stonden en corps wat godsvrucht en godzaligheid aangaf, niet hooger dan de betere gemeentelieden.

Bij hen ontbrak dus zelfs de schijn.

En vandaar nu dat de Protestantse geestelijken er zich op moesten toelaggen, om hun kracht uitsluitend in hun ambt te zoeken; dat ambt hemelhoog moesten verheffen; en voorts bedacht moesten zijn op zulk een inrichting van het Kerkbestuur, dat de gemeente *schijn* met te werken, en toch feitelijk alle macht in hun handen kwam.

De quastie van het ambt zat tusschen in onze Gereformeerde kerken zeer moeielijk.

Immers bij ons was ook het Ouderling-schap en het Diaconaat een ambt, en dit tweedelig ambt won het zelfs in talrijkheid, en was niet uit den geestelijken stand, maar uit de gemeente.

Wel was dit naar de Schrift, en hadden onze vaderen dit, op grond van de Schrift, weer zoo ingevoerd, teneinde daardoor het weersluipen van de Hierarchie te voorkomen; maar wat deerde dit? De eigenlijke geestelijken moesten toch de teugels in handen houden.

Hierop nu vond men uit, om een hemelsbreed onderscheid te gaan stellen tusschen een Bedienaar des Woords en een Ouderling of Diaken.

Zoo hoog een Bedienaar des Woords stond, zoo laag en onbeduidend was een Ouderling. Een Ouderling wist van niets en was niets.

Hij heette wel een ambt te bezitten, maar toch de eigenlijke ambtsdrager was de *Dominee*, en zoo ontstond de *Domocratie*.

Let er dan ook maar op, hoe die godgeleerden en kerkelijken, die heden ten dage den mond altoos vol hebben over het ambt,

en nog eens het ambt en altoos weer het ambt, dit, o, zoo zwaar laten wegen zoolang het een *Dominee* geldt, al is hij ook een verwerper van den Christus; en daarentegen als stof heel dit ambtelijk karakter wegblazen, zodra er sprake is van een Ouderling en Diaken.

Zoo ver brachten ze het dan ook allengs, dat heel de gemeente tot voor korten tijd in haar Ouderlingen en Diakenen eigenlijk niets zag dan een soort slippendragers van den Predikant; figuranten voor mindere diensten; een soort wassen neuzen om het spel compleet te maken, maar zonder wezenlijke betekenis voor de kerk.

Ja, meer nog, zoo ver, dat ten leste de Ouderlingen en Diakenen zelve, met hun positie verleggen raakten; hun *Dominee* het *factotum* vonden; en zich haast schaamden dat ze nog Ouderling of Diaken waren.

Op welke wijs dit kwaad door onze reglementen en kerkelijke proceduren bevestigd is, zullen we later aantonen, thans wijzen we slechts op het feit als zoodanig. Zelfs in een Kerkeraad waar slechts één *Dominee* tegenover zes Ouderlingen en zes Diakenen stond, was de *Dominee* alleen de eigenlijke kerkregeerder, de plaatselijke monarch die alles regelde, en niet zelden zaten de andere twaalf er wat men noemt slechts voor spek en boonien bij.

Op die manier was het gelukt, om in naam en schijn de presbyteriale kerkregering te laten staan en alzo den Gereformeerden vorm te bewaren, en het toch zoo in te richten, dat een *Dominee* met zijn Kerkeraad gelijk was aan het één cijfer met 6, 8 of 13 nullen.

Wie hier geen oog voor heeft, beeldt zich dan ook allicht in, dat de Synodale organisatie nog hetzelfde stelsel inhield, dat vroeger in onze kerkordening lag, gelijk ook nog onlangs Ds. Schouten dit zeer naïef kwam verzekeren; maar wie dieper ziet, en uit den vorm tot het wezen doordringt, die vat terstond, hoe dit niets dan schijn is, en hoe wel wezenlijk de Synodale organisatie principieel en lijnrecht tegen ons Gereformeerd kerkrecht overstaat.

In het Gereformeerde Kerkrecht ligt het zwaartpunt bij de gemeente, bij de schare der geloovigen, en zijn niet over deze geloovigen machthebbers aangesteld, maar aan deze gemeente Dienaren Christi gegeven, om haar het heil te bedienen.

Altoos naar het symbool der voetwassing: „Ik heb u een exempel achtergelaten.“

Vandaar dat in het Gereformeerde Kerkrecht de ambtsdragers, die uit de gemeente gekozen worden, in aantal de predikanten verre overtreft, en ter beveiliging van den invloed der gemeente de Ouderlingen en Diakenen na korten diensttijd afreden, ten einde dezen invloed der gemeente machtig, frisch en levendig te houden.

En daarentegen is in deze organisatie der Synodale Hierarchie het zwaartpunt in den predikant gelegd, en is naast hen het ambt van Ouderling en Diaken nog wel in stand gehouden, maar toch het ambt van den Predikant derwijs bevestigd en van macht voorzien, en dat der Ouderlingen derwijs tot onbeduidendheid en machteloosheid gedoemd, dat de Ouderlingen feitelijk niets zijn dan een lijst om de schilderij, in welke schilderij niets dan de huiste van den Predikant vertoond wordt.

Overmits intusschen toch ook deze Predikanten niet van buiten de gemeente komen kunnen, en die uit de gemeente voortgekomen predikanten dus toch weer den invloed der heilige kaste breken konden, moest er toch nog een middel op uitgevonden, om deze lieden, er ze predikant wierden, van deze gemeentelijke sympathieën te ontsnemen.

En daartoe nu diende de opleiding van onze predikanten aan scholen, die geheel buiten de kerk stonden en uitgingen van de Overheid.

Dit heeft de Gereformeerde kerk nooit gewild, omdat het altoos op Hierarchie moest uitloopen; en men weet dan ook, hoe onze Gereformeerde vaderen altoos juist op dit punt met de Overheid overhoop lagen, hoelang er door hen tegen de oprichting der Overheidsacademiën is gevoeld. Maar niets baatte.

De Overheid zette haar plan door. Een ontaarde en verbasterde Predikantenstand werkte de Overheid daarbij in de hand. En zoo deed allengs het verblijf aan de Overheidsschool dienst, om de aankomende predikanten te ondoen van hun gemeentelijke sympathieën; ze in te lijven in de heilige kaste; ze met een dominocratische zuurdeem te doortrekken; en dan na voltooide bewerking, als hierarchen over de gemeente uit te zenden.

En op die wijs nu kwam men ongemerkt tot den fatalen toestand, dat men kreeg een kerk met twee bestanddeelen: 1°, de *Dominees*, voor wie alles geoorloofd scheen, en 2°, de gemeente, die aan hun goeddunken werd overgeleverd.

Slechts bleef nu nog de vraag over, hoe men zorg zou dragen, dat deze *Dominees* op alle punt van hun heerschappij tegenover de gemeente zouden gehandhaafd worden.

En dit vond men in het *vertakte* Bestuur, waarover een volgend maal nader.

Dr. Böhl's Dogmatiek.

I.

Met belangstelling namen we kennis van het verschijnen van Dr. Böhl's Dogmatiek. Ze had, naar het gerucht wil, in Duitschland of Oostenrijk geen uitgever kunnen vinden en zag daarom het licht te Amsterdam. Haar titel is: E. BOHL, Dogmatische Darstellung der Christlichen Glaubenslehre auf Reformirt-Kirchliche Grundlage. Amst. Scheffer en Co. 1887.

Niet onnatuurlijk wakte deze Dogmatiek, waarvan de verschijning reeds voorlang

was aangekondigd, hooggespannen verwachtingen. Schier alle arbeid op dogmatisch terrein was heel deze eeuw door, zoo schroomvallig buiten de Gereformeerde paden gehouden, dat het uitkomen van een Gereformeerde Dogmatiek, en dan nog wel van de hand van Dr. Böhl, niet anders dan goede hope bieden kon.

Toch was, men zal zich dit herinneren, uit eenige vriendelijk toegezonden proefbladen, reeds voor eenigen tijd bij schrijver dezes zeer ernstige bedenkingen gerezzen, niet alleen, of Dr. Böhl de principiele ontwikkeling van onze Gereformeerde Dogmatiek wel veel verder zou brengen, maar ook, en dit was ernstiger, of de lijn waarop hij zich bewoog wel de Gereformeerde richting volgde, en niet afboog van de gouden lijn der Schriftuurlijke waarheid. Zoo bij de bespreking van het „beeld Gods“ waarnaar de mensch oorspronkelijk geschapen werd, als bij de overweging van de Vleeschwording des Woords 1), merkten we te dien opzichte, en dat tot onze niet geringe teleurstelling, bedenkelijke verschijnselen op, waarop terstond door ons de aandacht werd gevestigd, en die de geachte schrijver ons destijds in private correspondentie vruchteloos trachtte te verklaren.

Zoo lag het dan in den aard der zaak, dat we, nu eindelijk heel deze Dogmatiek voor ons lag, ons terstond afvroegen, of wellicht, in verband met deze vriendelijke particuliere toelichtingen, ons bezwaar thans vervallen mocht zijn en Dr. Böhl's voorstelling ons overtuigen kon.

Men gevoelt toch, dat het iets anders is een paar uit het verband genomen stukken van iemands leerstellige uiteenzetting te leeren kennen, en iets anders alle stukken saam in organisch verband voor zich te zien liggen.

En enkel los, op zichzelf staand punt, dat op u den indruk maakt van geheel buiten de Gereformeerde paden te liggen, kon toch van achteren u blijken in die paden te vallen, zoo ge bij nader bezien vindt, dat dit pad juist op dat betwiste punt sterk afboog, en deze afbuiging door de Gereformeerde beginselen zelve geboden was.

Bevindt ge daarentegen, dat ook het geheele pad dat men u voorleent, afgebakend is naar de gegevens van een meesters, dat ge niet als Gereformeerd kunt herkennen, dan, natuurlijk, wordt op de sterkste wijze uw vermoeden bevestigd, dat ge ook op die afwijkende punten met een zeer besliste omzetting en verandering van de Gereformeerde Leertype te doen hebt.

En dit nu, we mogen het niet verheelen, is metterdaad gebleken het geval te zijn.

Dr. Böhl's Dogmatiek mist in historichen zin het recht om op den naam van Gereformeerde Dogmatiek aanspraak te maken, en wie haar bestudeeren ging met de verwachting, dat hij uit dit boek nu eens leeren zou, hoe een goed Gereformeerde zich leerstellig de Waarheid Gods heeft te denken, zou ten eenemale bedrogen uitkomen.

Hiermee is natuurlijk nog geenszins uitgemaakt, dat Dr. Böhl's voorstelling niet de juiste en met de Heilige Schrift meest overeenkomstige kan zijn; dit moet op zichzelf onderzocht. Maar wel moet zonder aarzelen uitgesproken, dat, zoo Dr. Böhl gelijk heeft, de Gereformeerde kerk ongelijk had en geheel haar belijdenis, zelfs in de fundamentele opvatting, zal hebben te herzien.

De lang gekoesterde verwachting, alsof onze predikanten en studenten met Böhl's werk eindelijk dan toch eens een veiligen gids in handen zouden krijgen, die hun dogmatisch denken, op wetenschappelijke wijze, langs het Gereformeerde spoor zou leiden, werd dus niet vervuld.

Als Gereformeerd handboek voor de Theologia Christiana is Dr. Böhl's werk ten eenemale onbruikbaar.

Wie het als zoodanig ter hand nam, zou er door op het dwaalspoor komen.

En al de waarde, die aan deze Dogmatiek, van Gereformeerd standpunt valt toe te kennen, bestaat hierin, dat ze ons bekend maakt met de hoogst belangrijke studie van een kundig godgeleerde, die voor enkele losse stukken onze Gereformeerde belijdenis (Dichotomie, Creationisme, Praedestinatie enz.) warme sympathie koestert.

Dit belet ons daarom niet, dankbaar de resultaten ook van deze studien uit Dr. Böhl's hand te aanvaarden; zijlde menige gelukkige uiteenzetting te begroeten, waarin hij met ongemeen talent lang verworpen waarheid weer opnam; en voor onszelven winste te doen met meer dan één bijzonderheid; slechts zien we ons genoodzaakt, om aan het geheel als zoodanig zijn aanspraak te ontzeggen.

Eene Gereformeerde Dogmatiek is dit werk nu eenmaal volstrekt niet.

Ja, we gaan verder, het kon dit niet zijn. En dat om drieërlei formeele reden niet.

Voor eerst toch schetst ons Dr. Böhl op blz. XVIII v.v. van zijne inleiding de opvatting die hij van de taak van den Dogmaticus heeft. En deze komt hierop neer, dat z. i. de dogmatische schrijver, ja wel kennis behoort te nemen van wat de kerk beleeft, maar toch zelf, als moest de toren telkens en door ieder dogmaticus van den grond af opnieuw worden opgetrokken, weer rechtstreeks en individueel met de Heilige Schrift beginnen moest.

Gelijk we een ander maal hopen aan te toonen, is deze voorstelling op wetenschappelijk terrein onhoudbaar, wijl ze het recht der historie miskent en ons op de hoogst gevaarlijke paden van het individualisme voert. Thans zij slechts opgemerkt, dat Dr. Böhl zich zeer ten onrechte voor dit zijn gevoelen o. a. op Calvijn beroept.

1) Waaromrent schrijvers gevoelen ons bekend werd uit zijn: *Von der Inspiration des Göttlichen Wortes*, Wien 1884.

Ook van Calvijn niet en om zee schen, Schrift herant dat dus ook moet. Had d genomen van schreef, dan z dat Calvijn ju voelen is toeg dat hij zijn / doel, opdat z er zulk een ijk Dr. Böhl zitten zouden. bericht aan t lijk:

„Voorts was deze *Institutie* logie derwijs v voor te berei haar recht va hinderden vol toeh, de hoofd ben toegelicht, hebben gezet, *Institutie* thuis zal, wat hij vo zoeken, en hoe aanwenden.“

Böhl's vergeet vergeet onder enkele groote besteld zijn, tige gisting v ken, en die meting, die a van een Augu gold, geldt da een Junius, e ook niet van.

Al kon er den nooit ve dogmatisch sel Schrift terug gezien, dat Dr de roeping a zelvigende, ov heen naar de terugging.

Een tweede Böhl, door de dan ook verzu te stellen van Voetius' hoofd kent hij slec gelijk blijft op langrijken arbe wikkeling der in Comries neemt hij ge zelfs van *Hot* tiek, het hoo eeuw, draagt l blijft, niet ee den arbeid der

Waarbij *ten* tegen dit punt zich moeielijk slag op slag naam stelling tegen de Gere zonder zelfs van dit versc

Zelf toch een Dogmatik leveren, juist wijkt, gehoud te geven; en komen, waaro

En dit nu i het minste n van alle naden Integendeel o onevenredig b hij laat zijn b van de Geref en daar slecht sprak dat mer zegt.

Gelijk we moet Dr. Böll worden opgev over de later scholastische levensgedachte Luther in zij nog het Lut ginsel uiteengi bepaalden vo schappelijk a zocht te geve

Voor ditma staan, met in van gunstig de deze Dogm reformeerde r

We kiesen schreef op bl. Daar toch st telijke Dogm uit, dat aan de u en mij, des l Hij schrijft toel *Geburt* (aus *A* menschliche N

Maar nu vol and ist als Sunde Adam En voor deze het bewijs in in alle Stück worden. Hebr

Dit komt sprong, om e de Schrift ter

Nog kunnen Dr. Böhl er a pelijk man to een stelling u

Alsof zoo e heel de Chri lossing en van boven lag.

Welk een v Schuld die van aan den schuld, die ni

Voelt, tast